

LÁNYI ANDRÁS: BEVEZETÉS AZ ÖKOFILOZÓFIÁBA – KEZDŐ HALÓDÓKNAK

Ökofilozófia, mi végre? Kiknek is? – kérdezhetjük a cím olvastán. Elbírná az ökológia csizmáját a filozófia asztala, vagy meghallja-e a filozófia szárnyasugóságát az ökológia? – merül fel a recenzensben a kérdés. Válaszai dióhéjban:

A Föld környezeti rendszerei – döntően emberi tevékenységek hatására – egyre gyorsuló ütemben alakulnak át olyan irányba, amelyek az ember létfeltételeit, főként az oxigéndús légkört veszélyeztetik. Ennek a változási folyamatnak a tényeit sokoldalúan rögzítik a környezeti megfigyelő rendszerek, és elemzik a környezettudományok. Mind többet hallunk ma már a médiában is a riasztó időjárás szélsebeségekről, a klímaváltozás jelenlegi és várhatóan növekvő veszélyeiről és a fenntarthatóságról is. Utóbbiról, jó esetben, mint a komoly, pusztító következmények bekövetkezését elhárítani hivatott ökológiai, gazdasági és társadalmi működési módról. Ugyanakkor korunk még mindig uralkodó paradigmája – tudományos és mindennapi gondolati meghatározottsága – a növekedés, azaz a mennyiségorientáltság, amely lényegileg mond ellent a fenntarthatóság eredeti gondolati tartalmának, ami a bolygónkon az élet fennmaradását és nem a nagyobbá, hanem a jobbá válást, azaz a minőségi fejlődést szolgálná minden téren.

Ahhoz, hogy a sokat emlegetett paradigmaváltás, szemléleti átalakulás megtörténjen, ahhoz nem elég, hogy a természettudományok közé sorolt környezettudományok felismerjék, elemezzék, kiszámolják és közreadják a változás tényeit, és felhívják a figyelmet a veszélyekre. Nem elégségesek a nemzeti és a nemzetközi környezetpolitikai lépések sem, mert ezek végül is mindig az elsődlegesnek tartott gazdasági érdekek mögé sorolódnak. Még az sem elég, hogy nap mint nap látjuk az árvizek, az aszályok, éhínség és erdőtüzek stb. riasztó képeit, hiszen a távol történelekről a NIMBY (not in my back yard¹)-szindróma alapján kevésbé veszünk tudomást. De még a saját bőrünkön érzett pandémiát is kevesek hozzák összefüggésbe az ökológiai rendszerek globális degradációjával. Ahhoz, hogy megváltozzon a gondolkodásunk, életünk célrendszere – és meg tudjuk fordítani a szakadék felé rohanásunk irányát, ne pusztán a sebességét lassítjuk le –, világosan meg kell fogalmaznunk ember és természet har-

¹ Egyes személyek vagy lakosok környezetvédelmi, társadalmi kérdésekhez, problémákhoz való hozzáállása: bárhol, csak ne az én környezetemben.

monikus (fenntartható) együttélésének filozófiai és etikai alapjait, elveit, majd ezek széles körű elfogadottságának is meg kell történnie.

Lányi András *Bevezetés az ökofilozófiába* című könyve mérföldkő e téren. Kiáltó igennel válaszol e könyvismertetés kezdő kérdéseire. A l'Harmattan és a Könyvpont kiadók gondozásában megjelent kötet a környezeti válság helyzetelemzéséből kiindulva, a felismeréstől az eddig adott válaszokon át, reflektáló, elemző módon mutatja be az elmúlt évtizedek fejleményeit a témában. Az alcím – *kezdő halódóknak* – sokat sejtet. A végjáték megkezdődött az ember által kíméletlenül kihasznált természeti létközegben. Halódásunk felismerésében azonban sokan még igencsak kezdők. Az írás egyaránt szól a tudósokhoz, a politikusokhoz és azon értelmiséghez is, akik ugyan nem tartoznak az előző két kategóriába, de gondolkodó, felelősséget vállaló emberek. Ugyanakkor esélyt ad az érdeklődő átlagembernek, akit nem a világ nagy problémái foglalkoztatnak, hogy felismerje: határhelyzetbe került az emberiség. Megkérdőjeleződött, hogy unokáinknak, dédunokáinknak lesz-e ivóvíze, ételme, levegője.

Azoknak vetném közbe, akik technikai megoldásokat vizionálnak: ha már lesz mesterséges fotoszintézis, tengervíz-sótalanítás az energiatöbblet által, azaz a biomassza, az oxigén, a víz és az energia korlátlanul rendelkezésre áll majd, akkor nem lesz frissen kaszált fű, hársfavirág és következképp illat sem. Lányi, fülszövegben megjelenő, döntő érvén talán sokan mosolyognak. Jóllehet ismerik Rachel Carlson *Néma tavasz* című, 1968-ban megjelent könyvét, amely a madárdal eltűnését használja hasonló figyelemfelhívásul. Ha azonban elolvassák a könyvet, akkor beláthatják, hogy ez az egyszerű szimbólum milyen tartalmakat hordoz. A jó emberi élet egyik közérthető minőségi jellemzője, a természetközeli élőhelyek adta olyan jótétemények egyike, amit a fű és a hársfa csak eredeti, nem laboratóriumi formájában és kontextusában (élőhelyrendszerében) nyújthat, sok mással együtt. Ehhez pedig szükség van az „egészre”, a teljes biofizikai rendszerre, ami épp úgy, akkor és oly módon működik együtt, hogy létrehozza azt az ökológiai rendszert, amely számtalan szolgáltatásával a jó élet feltételeit nyújtja az emberiségnek.

Nos, mi más lehet az ember számára vonzóbb hívószó, cél e világon, mint a jó emberi élet, az ember emberségének, ember mivoltának megélése, aminek kifejtését Lányi oly meggyőzően ágyazza be a könyv minden főfejezetébe, s ily módon vezérfonalként húzza végig írásán. A bőség társadalmának pazarló, fogyasztást és élvezeteket hajszoló világának kritikájától indulva, számos szellemi vonulatot bemutatva elér az önmérsékletet tanúsító, egészszé tevő (ép-ítő), művelő, őrző, gondoskodó ember bibliai és heideggeri képéhez. Hangsúlyozza az együttélést, a közösséget mint az élőlények és az emberek alapvető létmódját, szemben az atomizálódó, individualizálódó társadalomképpel. A közösségben él a felelősség egymás és az egymást követő generációk iránt, ebből következően pedig természeti létközegük iránt is.

Lányi reálisan, semlegesen és hitelesen tárgyalja a politikai oldalak és a zöldmozgalom kapcsolatát, felvetve – akárcsak Roger Scruton a *Zöld filozófia* című könyvében – a konzervatív gondolkodás és a természetmegőrzés (nature conservation) logikai összetartozását. Józanul mutatja be a javakhoz való hozzájutás drámai különbségeit és a növekvő szakadékot szegények és gazdagok, fejlődők és fejlettek között, ami hátráltatja a nemzetközi környezetpolitikai törekvések érvényre jutását. Felveti az állam szerepét és az alulról építkezés szükségességét. A kölcsönösség, a szolidaritás, a közmegegyezés elvein át eljut az etikai megfontolásokig. Tágas szellemi horizontot átfogva vázolja fel az ember-természet kapcsolatának, a természet megbecsülésének erkölcsi megfontolásait és ennek filozófiai alapjait. A mélyökológia és az ökofenomenológia tárgyalásánál több szerző nyomán kiemeli az interakciókban létrejövő létet, a tényt, hogy a világ és minden részlete a kapcsolatok által konstituálódik.

Ember és természeti létközege nem értelmezhető szétválasztottan. Mi az ember szerepe ebben a kapcsolatrendszerben? Egyenrangú a többiekkel? Martin Heidegger az embert a *lét pásztorának* tartja, olyan lénynek, akinek a gondolkodás nem egy tette, művelete, hanem létmódja. Amint Lányi írja: „E különös létmód jellemzője, amit Heidegger ek-szisztenciának nevez, hogy önmagán folyamatosan túllépve, magában az önmeghaladásban valósul meg: nem »van«, hanem »történik.«” A könyv által bemutatott sokszínű szellemi körképéből záró momentumként idézzük a francia Maurice Merleau-Ponty nyomdokain járó David Abram ökofilozófust, aki az érzékelésen/észlelésen keresztül ragadja meg ember és a világ viszonyát és az ember szerepét. „Azt is mondhatjuk, hogy a világ érzékszervei vagyunk, hús a húsából és hogy maga a világ érzékeli magát rajtunk keresztül.”

A kötet számos, radikálisan új gondolatának és változásra irányuló felvetésének szakmai diskurzus tárgyát kell képeznie. E vitában rész kell vennie az ökológiának, és más környezettudományi diszciplínák képviselőinek, csakúgy, mint az emberi környezetünket alakító tájépítéseknek és építéseknek, valamint a politológusoknak, a filozófusoknak és a társadalomtudósoknak is, az új iránti nyitottsággal. Lányi írása piros lámpa, félrevert harang zúgása a természettudósoknak, hogy jöjjenek ki az elefántcsonttornyaikból és a humán értelmiségnek is, hogy közülük van az ökológiához, a környezetügyhöz. Ébresztőt fúj a politikusoknak, hogy ne szükséges rosszként kezeljék a környezetpolitikát, a tudománypolitikusoknak, hogy az analitikus, szétválasztó tudományrendszer tan szükséges, de nem elégséges feltétele a környezetdegradációk megállítását célzó kutatásoknak, hogy valós szintézis és párbeszéd nélkül csak lassítani vagyunk képesek a romlást. Lányi üzen minden gondolkodó embernek, hogy eszméljen fel, vállaljon felelősséget, ha nem a világ egészségéért, hanem saját jobb, emberhez méltóbb életéért, a családja jövőéért. Mindehhez változni kell, másként kell gondolkodni és cselekedni; önmeghaladásra van szükség. Erre hív a

könyv és erre ad muníciót. Azokra, akik ezt megcselekedték a történelemben, hőökként vagy szentekként tekintünk. Ferenc pápa már tíz éve ökológiai megterésről írt a *Laudato si'* (Áldott légy) című enciklikájában. Íme, az ember! Íme, a feladat!

(Lányi András: Bevezetés az ökofilozófiába – kezdő halódóknak. Ökoetika sorozat. Budapest: L'Harmattan Kiadó – Könyvpont Kiadó, 2020, 205 o.)

Konkoly-Gyuró Éva

egyetemi tanár
Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar
Társadalom-, Szociális és Kommunikációtudományok Intézete